

GOŁY (284) *ai*

ai (281), *sb m* (3) [w funkcji *n-pers*].

goły (280), **goł** (2), *goły a. goł* (2); *goły* : *goł Murm* (1 : 1), *RejPos* (9 : 1).

o *jasne*.

sg m N goły (23). ◇ *G Goł(e)go* (1). ◇ *D goł(e)mu* (1). ◇ *A goły* (23), *goł(e)go* (1). ◇ *I gołym* (12), *goł(e)m* (2) *ZapWar*, *GliczKsiąż*. ◇ *L gołym* (3). ◇ *f N goła* (25), *goła* (1), *goł(a)* (2); ~ (*attrib*) -*ą* (23), -*a* (1); -*ą* : -*a RejPos* (6 : 1); ~ (*praed*) -*ą* (2). ◇ *G goł(e)j* (8). ◇ *D goł(e)j* (3). ◇ *A gołą* (8). ◇ *I gołą* (12). ◇ *L gołej* (9) *RejKup*, *GliczKsiąż*, *KrowObr*, *RejZwierz*, *WujJud* (2), *SkarŻyw*, *ArtKanc*, *KochFrag*, *gołe OpecŻyw* (6); ~ -*ej* (1), -(*e*)*j* (8). *n N gołe* (5), *goło* (1); -*é* (1), -(*e*) (4); ~ (*attrib*) -*é* (4), -*o* (1) *Murm*; ~ (*praed*) -*é* (1). ◇ *G gołego* (8); -*égo* (2), -(*e*)*go* (6). ◇ *D goł(e)mu* (1). ◇ *A gołe* (21); -*é* (2), -(*e*) (19). ◇ *I gołym* (11). ◇ *L gołym* (6), *goł(e)m* (2); -*ym HistRzym*, *RybGęśli*; -*ym* : -(*e*)*m SkarŻyw* (4 : 2). ◇ *pl N m pers goli* (3). *m an goł(e)* (1). *subst gołe* (17); -*é* (2), -(*e*) (15). ◇ *G gołych* (16). ◇ *D gołym* (2). ◇ *A subst gołe* (27); -*é* (7), -(*e*) (20). ◇ *I m gołymi* (2) *KrowObr*, *SkarŻyw*, *goł(e)mi* (1) *HistAl*. *f gołemi* (5) *RejKup* (2), *HistAl*, *RejZwierz*, *PudłFr*, *gołymi* (2) *SienLek*, *CiekPotr*; ~ -*émi* (1), -(*e*)*mi* (4). *n gołymi* (6) *GroicPorz* (2), *CzechEp*, *ReszPrz*, *ReszList*, *CzahTr*, *gołemi* (3) *CzechRozm*, *SarnStat* (2); ~ -*émi* (2), -(*e*)*mi* (1). ◇ *L gołych* (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Pozbawiony naturalnego pokrycia, jak owłosienia, sierści, upierzenia, łusek, roślinności, liści; gładki, nieobrosły, łysy, nieupierzony, niezarośnięty; calvus Murm, BartBydg, Cn; implumis Mącz, Calep, Cn; depilis Mącz, Cn; rasmus, tonsus Mącz; phalacro Calep; deplumis, glabellus, glaber, purus, subvulsus Cn (44) : Ięczmień się goły vrodził/ W żadnych pługach skryty nie był BierEz O2, M2v, R2; Ręcze gole allufzne palcze nyeyako trofką krzyue PatKaz III 121v; Lipień: ktori thez fie rodzi w tych wodach iako y Płtrąg/ iedno iże ięsth inakfzy/ bo nie ma na sobie łufki/ ięst goły: telko na sobie ma fkorę. FalZioł IV 45a, I 2a, 27d, 146c; GlabGad P3, P6v; ktorzy [Tatarzy] wżytki fą goli okrom młodzienchow kthorzy telko dwa troki włośow na fkroniach zobudwu fthron zołsthawiaią na znamię fwego panienftwa albo iż ięszcze żon nie mieli. MiechGlab 25; BielKom G4; Bo ięfli kto pámięta Iozephowy woły/ Co iedny od tłuftości aż iuż były gołe. RejWiz 120v; Glabretum, Goły plác álbo mieyfce/ ná którym fie nic nie rodzi. Mącz 146a, 12b, 222a, 300a, 306c, 345b, 458a; Mieftcá gołe álbo blizny/ áby sierścią poroły. SienLek 179v, 47v [3 r.], 180, Aaaa; Spádnie iáko defzcz [...]: Spádnie perłowey podobien rošie Ná łąkę gołą po oftrej košie. KochPs 105; Widząc to Cefarz/ Czárom ono przczytał/ y włośy iey zgłowy ogolić rofkazał. A gdy ią gołą vyrzał/ śmiać fie z niey poczał SkarŻyw 21; Máło przed tym gołe były láfy. KochPieś 3; Calep 512b, 797a.*

W przeciwstawieniu: »goły ... kosmaty« (2): Takież y nogi ięfli na wierzchu kołmate będą vkazuią płotę y chciwość niewłtrzymawania zafię gołe czyłtość znamionuią y thez mgłość w każdey robocie. GlabGad P7; Goły po pás/ á ná doł by Niedźwiedz kołmaty RejWiz 166.

W charakterystycznych połączeniach: *goła(-y, -e) blizna* (2), *czoło, jęczmień, las, łąka, mie(j)s(t)ce* (8), *owca (owieczka)* (2), *palec, plac, ręka, szyja*.

Wyrażenia: »goły na ciele« (1): *Glabriones – Gołowałsowie, goli na czelie. Calep 456a.*

»goła(-y) głowa, łeb« [szyk 4 : 2] (5 : 1): *BierEz* Mv; Świat ie zakonnicy zowie Poznać ie po goley głowie. *RejKup* b7, c7, v2v; nálezi tam niewiálthy máiąc brody áż do pierli á głowy gołe *HistAl* I2v; *KrowObr* 134.

»goła(-y) gora, pagorek« = *calvus mons Murm*, *BartBydg* (2 : 1): *Murm* 20; *mons calvus*, *gola gora BartBydg* 25b; *Colles vacui arboribus*, *Gołe pagórki. Mącz* 472b.

Szereg: »goły, gładki« (1): Czoło wielkie á zewźład okrągłe, gołe gładkie y trochę łyfe, człowieka wspaniętego znamionuie *GlabGad* N4.

2. *Nagi, obnażony, nie osłonięty, nie przykryty; nudus Mącz, Calep, Cn* (77) : Tamże na golé kolana na ziemi pokłęknałszy ręce łwé święté rofkrzyżowáwłszy/ z wielkim płaczem modlił sie *OpecŻyw* 100v; Theż kto sie okładzie rutą iże mieścza gołego niebędzie/ Thedy taki może bazyliżka zabić przez żadney łzkody y obrazy. *FalZioł* I 118c, I 15b, 84d, 118b, V 88v; *RejWiz* 160v; *ZŁodziej* z Wołem przybieżał/ do pułtey łtodoły/ Błazen znalazł drugiego/ á on wiśi goły. Nie mógł mu zyć nogáwic/ vrznął y z nogámi *RejFig* Dd8; *Mącz* 252d; także ná niey vsięć ma/ gołym zádkiem/ ten kto biegunkę ma/ tedy przestánie. *SienLek* 102, 83; Y kazano ią znowu záwieśić y ofękami zeláznymi drápác/ alź do kości/ y łamy kości gołe/ ostryem żelázem alź do mozgu przerażáiąc [!]. *SkarŻyw* 21, 309; *ReszList* 161; *Calep* 706b; *KmitaSpit* B4v.

W charakterystycznych połączeniach: *gołe(-y, -a) jajce, kolano* (3), *kość, miastce, ogon, ramię, skora, zadek (zadnica)* (4).

Wyrażenia: »gołe ciało« [szyk 13 : 4] (17): *FalZioł* I 37d, 56a, 124d, V 71; A ieden coś za młódziencyk łzedł zanim/ obleczony wprześcieradło na golé ciało [*amictus sindone super nudo*] *MurzNT Mar* 14/51; *BielKron* 107, 420; *HistRzym* 110; Włósiennice nośił/ y pás drugdy żelázny ná gołym cíele. *SkarŻyw* 411, 75, 166 [2r.], 472, 580; *WerGość* 217; *GostGosp* 28, 160.

»miecz, szabla goła(-y)« = *gladius strictus Mącz, Cn; districtus a. nudatus a. nudus Cn* [szyk 19 : 13] (34 : 1): *ZapWar* 1511 nr 2099; *HistAl* H5v; Co Filip obaczywłszy tárznał sie ná Alexándrá gołem myeczem *GliczKsiąż* C; *GroicPorz* hh3v; *KrowObr* 26, 27 [2 r.], 27v; *RejWiz* 166; Oto Pánłki Anioł łtoi/ trzymáiąc miecz goły *KochZuz* A5; *RejZwierz* 46v; *BielKron* 73v, 133v, 135, 161, 329 (11); *Petaurum*, Włzelákie kugłárskie poczinánie yáko skakánie przes obręcz ná gołym mieczu kozielki przewracánie/ po powrozich liatánie y cotákowego. *Mącz* 295a, 421b [2 r.]; *StryjWjaz* Cv; *SkarŻyw* 318, 501; przyłięgáli też Połłowie Tátárfcy zwykłym obyczáiem ná Száble gołe *StryjKron* 682, 667 [2 r.]; *BielSen* 9.

»goła noga, stopa« (2 : 1): *FalZioł* IV 58d; Iáko kto miedzy łzydły y ostry mi gozdzmi gołą nogą łtápa *SkarŻyw* 114; á łwe goł[e] łtopy Przyodź[i]ał iáko trzebá *RybGęśli* B4.

»goła ręka« [*w tym: gołą ręką* (7), *z gołą ręką* (1)] [szyk 5 : 3] (8): *FalZioł* IV 58d; A to iedno iż tego było zákazano/ Aby sie gołą ręką Archy nie tykano. *RejWiz* 183; *BielKron* 178; *Mącz* 507b; Oczu gołymi rękámi niethykác *SienLek* 63, 197; *RejPos* 280; Ras panow rozgorzáłá/ gołą ręką zwielkiego ognia/ bez łzkody łwey wyięłá. *SkarŻyw* 161.

Przen (2) :

Wyrażenie: »miecz goły« = *bezpośrednio zagrażające niebezpieczeństwo* (2): *BielSat* N4v; Komu záwždy nád łzyią wiśi miecz goły/ Nie vczynią mu łmáku przypráwné łtoły *KochPieś* 18.

3. *Pusty, próżny, nie wyposażony, czysty, wolny, otwarty; nie pokryty; nie uzbrojony; nie zapisany; inermis Mącz, Calag (61)* : Area in domo significat itidem locum purum ab aedificio. [...] Goło gumno álbo fyedlyńko *Murm* 26; Moyá połciel goła ława *BielKom* G2; wpadli w tháką nieprześpieczność wiátru/ iż mułieli wzythki żagle zebrác/ á o lámym máłźcie gołym żegłowác. *BielKron* 448; *Raucae chartae*, *Niepiłány pápir/ goły ná którím yelźcze nié nie piłano. Mącz* 347d; *RejPos* 63; *HistLan* C; Y wziąwłzy chleb á wino znáki widome/ iáko goły pápir/ podał zwolennikom swoim *RejZwierc* 197; *Calag* 559b; *KochFr* 64; Ná gołey słomie leżał/ bo pościeli inłzey nie miał *ArtKanc* B15v; *Calep* 91a; Ná przykład, cegłá przez gołé c/ ciáło przez ć/ á czoło przez cz *JanNKar* E2.

W charakterystycznych połączeniach: goła(-y, -e) ceduła, dar, gumno, karta, ława (2), maszt, miejsce, papir (3), plac, siedlisko, słoma.

Wyrażenia: »pod gołym niebem« = *sub dio a. divo Mącz (9)*: Sub dio et sub divo aliquid facere, Pod gołym niebem co czynić/ *subdiales ambulationes, Przechadzki/ Powietrze pod gołym niebem. Mącz* 84c, 91c, 160d, 277a, 310d, 425a; *Calag* 534a; *Subdialis* – Pod gołim niebem kędoci [!]. *Calep* [1015]b.

»gołe pole« (1): *Gdy Zamkow/ Murow/ Wáłow niebyło y słychác/ Człek z bydlém w gołym polu śmiał łobie oddychác RybGęśli* B2.

»goła ręka« [*w tym: z gołymi rękami a. rękoma (6)*] (7): *RejKup* i6, t2v; *HistAl* A2; *RejZwierc* 55; áby miał iuż nie figury á práwie gołe ręce do ofiáry: ále pełne/ y bogáctwá wzytkiego nieba niółące. *SkarŻyw* 113; Tego wzytkiego dáć tobie nie mogę/ Bo mieczów/ łzábél/ rułnic/ nie przemogę. Włzákoż miałlibych z gołémi rękoma Przyśc: tedybych łnac wolał siedziéc doma. *PudłFr* 15; *CiekPotr* 90.

»jako goła tablie(zk)a« [*szyk 6 : 2*] (8): *RejWiz* 171v; Gdiż przyrodzenie człowieká nędznego rodzi łie iáko goła tablicá/ zgothowána ku piłaniu *RejPos* A6, 63 [3 r.], 337v [2 r.]; *RejZwierc* 14v. [*Cf Wprzen*].

»goła ziemia« [*w tym: na gołej ziemi (10)*] (12) : Samo łie łkazuie iłż ná golé ziemi częłto iádl Iezus miły z łwymi rycerzmi. *OpecŻyw* 51, 15v [2 r.], 28v, 37, 38v; Nie ták yáko dzis czynyá/ zówždy ocyec mátká łynaczkowi o kilká podułk puchowych musi łie łtárác/ nie dopułci mu ná gołey ławie álbo żyemi leżéc. *GliczKsiąż* E5; *RejZwierc* 46; y vkażálá łię goła/ łucha/ ziemiá. *SkarŻyw* 501, 472; *KmitaPsal* A4v; *KochFrag* 16.

»gołe [= *wymłócone*] żyto, zboże, ziarno« [*szyk 3 : 1*] (2 : 1 : 1): Item powyada yłch Michal [...] kradal zitho gole łłthodoli panłkiey *LibMal* 1546/109v; Drugi Artykuł/ niedáwác łnopem dziełięciny iedno gołym zbozym. *BielKron* 203; Náđ to gołego žiárná tyłsiác korcy dáli *KmitaSpit* C6v; *KlonWor* 34.

W przen (6) : Nie sfarżmy łię o ten punkt ktory nie łełt w Kredzié. Buduymy łię ná łkále nie ná gołym ledzié. *Prot* C2v.

Wyrażenie: »goła tablica« [*szyk 4 : 1*] (5): Bo łie goła tablicá ták náłż rozum rodzi/ A co ná niey nápiłżá to iuż węc s tym chodzi. *RejWiz* 8; Bo gdzye tego nie bęđzye/ tá tablicá z hołá/ Náłżego przyrodzenia zówždy bęđzye goła. *RejWiz* 90v, 8 marg, Cc8v; *RejZwierc* 221.

a. *W funkcji rzeczownika (2)*: Livius ut ab inermi abstineatur, Aby ná gołego nie máyący żadney bróniey nie lieczono. *Mącz* 446d; A Zoch vřtąpił w řzodek/ bo iść ná zbroynego Gołemu: nie męznego ále vpornego. *KmitaSpit* B4v.

4. *Sam, występujący bez uzupełnień, dodatków, komentarzy; nie obrobiony; pozbawiony symbolicznego znaczenia, bez pokrycia; nudus Cn (68)*: Rasa, gola zivicza *BartBydg* 129; Miařtha ktore mayą gole plathy na rathuřł *ConPiotr* 31v; *RejKup* Fv; niechái má przed oczyma to o czym niewątpi/ páciérz/ credo/ rořkazanié pańřkié dzieřięcioro/ i text goły Euangeliéi które wkořciołách czytaią. *MurzNT* 28v; *KromRozm II* h4v; *KromRozm III* B4; Sámá goła powieřć nie ieřt znák pewny ku zdániu ná mękę *GroicPorz* hh4v; Ktore księgi wedle gołey litery y rozumu dálekiego/ řą o krolu Sálomonie *Leop* Hh4, *B4v; Nieprzyřzłó ták řnádnie Skaⁿderbegowi przyřć ná lud goły iáko Moizeřzowi/ y Tánuzuřuřowi/ bo trářł ná Wielbřądy *BielKron* 250v, 108; *KwiatKsiąż* H2, I2; A to przy tym/ że ia thu fámeý gołey řkromnořci nie kłádę/ ále z godnořcią pořpołu zřączoną *GórnDworz* L2; *RejPosWiecz*², 94v [2 r.], 95; *KuczbKat* 110; Bo iáko widziřł przy krzcie iř wodá nie ieřt goła wodá/ ále ieřt řákrámentem á zálubieniem Páńřkim. *RejZwierc* 197; Ale ná řámych gołych wykłádźiech Miřtrzew wářzych przeřtawáćie/ y one zá řłowo Boże máćie? *WujJud* 37v, 68, 68v, 100, 110v, 222v, 233; Przetoż gdy roznicá iáka ieřt o rzeczách zbáwiennyh/ nie przeřtawamy ná řámych gołych řentencyach Doktorořřkich y dowodźiech Conciliow *WujJudConf* 37; Aleby wřdy trebá nie ná gołe dořwiadczenie teý rzeczy zezwalác/ ále teř mieć ná to podporę/ z řłowá Bożego? *CzechRozm* 258v, 19v, 27; *ModrzBaz* 95v; *SkarŻyw* A3, A4v, A5 [3 r.]; Co y my/ iáko prawdě/ poty wyznawamy/ choćiáż tám nie gołey pořtáci/ ále węzá prawđziwie/ przez ktorego to řzátan czynił być rozumieý. *CzechEp* 203, 222; *WujNT* 203 *marg*, 690; muři miłořierdzie ábo milczeć/ ábo z dáleká y prožno plákác; á řpráwięliwořć řzczera y goła řkázowác ma. *SkarKaz* 4a, 347a, 520a, Oood; *KlonFlis* H2.

W charakterystycznych pořłączeniach: gołe(-y, -a) dobro, dořwiadczenie, gramota, historyja (2), imię (5), litera, lud, nauka, nazwisko, obietnica (2), pismo (5), płat (2), postać, powieřć, racyja, sentencyja, skromnořć, sprawięliwořć, řwiętořć (3), tekst, uderzenie, wiara (7), woda, wola, wykłád, żywica; sam goły (12).

Wyrażenia: »gołe řłowa« = nuda verba Cn [řzyk 10 : 2] (12): *GroicPorz* ř3v, yv; Bo nie z gołychći tu řłow ma być řád miárkowan/ ále z rzeczy řzczýrey. *SarnUzn* H2v; *RejAp* 128v; niepořhrzebá by mi inyh řwiádkow/ gołym moim řłowam muřiał by ten káždy wierzyć/ kto onyh nie znáł. *GórnDworz* V5; *WujJud* 53v; *CzechEp* [383]; *ReszPrz* 10; *WujNT* 56; *SarnStat* 478, 834; *CzahTr* A3.

»znak goły« [řzyk 7 : 3] (10): Wiárá pewna ieřt/ że muřim wyznác trzy Perřony/ nie gołe iákie znáki álbo cyphry/ ále rzeczy rozeznáne/ żywe/ á w bythnořciach řwych przez řię bęđące. *SarnUzn* B4; *RejPos* 88v, 153v; *WujJud* 249v [2 r.]; *WujJudConf* 249v [2 r.], 253v; *SkarŻyw* 2; *ArtKanc* N3v.

Szereg: »sam a goły« (1): poniewáż y wy řżycie y zniewáźacie pobořnořć Krzeřciáńřká/ gdy fámeý á gołey wierze řřpráwięliwienie y řywot wieczny przypięuiećie *WujJud* 109v.

5. *Zwykły, prosty; nudus Vulg (13)*: coby Miřza byłá řńzego? iedno goła Mářřkárá/ ktora od Poganow y řydow ieřt wzięta y vtzyniona *KrowObr* 198, 198, Ss4; Co to wřzytko zmyřlili oni goli řgarze/ Aby im przykłádano więceý ná ořtarze. *RejWiz* 21v; Y co řieieřł/ nie řieieřł onego zboża co

má być/ ále gołe źiárno/ to cuź albo pšfenicę albo czego inego. *Leop* 1.*Cor* 15/37 [*przekład tego samego tekstu KuczbKat* 90, *WujNT*]; *KuczbKat* 90; *WujJud* 110v; *KochFr* 106; *WujNT* 1.*Cor* 15/37.

W charakterystycznych połączeniach: goły(-a, -e) dar, korzeń, łgarz, maskara (3), weźrzenie, ziarno (3).

Wyrażenie: »goły człowiek, ludzie goli« (2 : 1): ábowiem niebyli Bogmi iedno tylko ludzmi gołymi KrowObr 213v; *CzechRozm* 65v; *CzechEp* 340.

Szereg: »goły i (a) prosty« [szyk 1 : 1] (2): A yákoż ktemu poznányu przychodzi? nye prostym á gołym weźrzeniem [...]: ále przez znáki/ ktore sam swym dowcipem/ álbo z náuki mądrych ludzi á godnych wyáry poymuye. KromRozm III B7; Iż Iezus iest chriftušem synem Bożym/ to iest/ nie iest goły y prosty człowiek CzechEp 340.

6. Zestawienie w funkcji terminu prawniczego: »dożywocie gołe« = *prawo dożywotniego pobierania dochodów z dóbr królewskich* [szyk 11 : 6] (17) : A tego téż/ ná które záłży Arendy dożywotné/ y gołe dożywočia/ áby iuz nigdzie indzie nikt nie pátrzył téy czwartéy części z Arend dożywotnych y dożywočia gołego/ iedno v nas w skárbie náłzym rok podle roku *SarnStat* 103, 88, 89 [6 r.], 103 [3 r.], 104 [5 r.].

7. Zestawienie w funkcji n-loc: »Gołe Gory« (1) : Widziałeś tam z Gołych gór Sienińkiégo/ krwią swą Wołókié pokrapiaiącégo *Woyfká. OrzQuin* R3v.

8. n-pers Zestawienia (3) : Item powyedzial yż sthašček goli wšzvknye šzwyathlomodrey štymze frączkiem švknya lunška czerwona yednego czašfu przinyešly *LibMal* 1544/81; Ich bądacz wnyedzielyá therałz przešchla wzanthuzye wthorey godziny wnocz s schymkyem Jacuba Golego nyegdi myešlkiego czeladnika šzinem *LibMal* 1544/194, 1554/194.

Synonimy: 1. bezwłosy, gładki, golony, łysy, niepierzysty, nieporosły, oblazły, ogolony; 2. nagi, nieodziany, obnażony; 3. czysty, próżny, pusty, szczery; 4. sam; 5. prosty, zwykły.

Cf **GOŁOŁEŹ, GOŁOMĄD, GOŁOMĘDKA, GOŁOMROZ, GOŁOPLISZCZĘ, GOŁOSZYJCA, GOŁOWĄS, GOŁOWĘSY, GOŁOZĘBATY, ZGOŁA**